

**FAXRUDDIN ALI SAFIYNING “ODOB UL-AS’HOB”
ASARIDA IJOZAT SO‘RASH ODOBINGIN
ZAMONAVIY TALQINI**

*To‘rabayev Orif Abdumajid o‘g‘li, Guliston davlat pedagogika instituti
o‘qituvchisi*

**THE CONTEMPORARY INTERPRETATION OF THE
ETIQUETTE OF REQUESTING PERMISSION IN
FAKHRUDDIN ALI SAFIY’S “ODOB UL-AS’HOB”**

*Torabayev Orif Abdumajid o‘g‘li, Lecturer at Gulistan State
Pedagogical Institute*

**СОВРЕМЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЭТИКЕТА
ПРОСЬБЫ О РАЗРЕШЕНИИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ
ФАХРУДИНА АЛИ САФИЯ “ОДОБ УЛ-АСХАБ”**

*Турабаев Ориф Абдулмаджид оғлы, преподаватель Гулистанского
государственного педагогического института*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Faxruddin Ali Safiyning “Adab ul-as’hob” asari asosida ijozat so‘rash odobi islomiy-axloqiy tizim va zamonaviy ijtimoiy madaniyat kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ijozat so‘rashning tarixiy, diniy, axloqiy va falsafiy asoslari o‘rganilib, uning bugungi jamiyatdagi dolzarbligi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ijozat, axloq, hurmat, shaxsiy makon, sha’n, ma’naviyat, odob, islomiy etik, xavfsizlik, barqarorlik.

Abstract: In this article, the etiquette of seeking permission based on Faxruddin Ali Safiy’s work “Adab ul-As’hob” is analyzed within the context of Islamic ethical systems and modern social culture. The study explores the historical, religious, moral, and philosophical foundations of seeking permission, highlighting its relevance in today’s society.

Keywords: permission, ethics, respect, personal space, dignity, spirituality, decorum, Islamic ethics, security, stability.

Аннотация: В данной статье этикет просьбы о разрешении на основе произведения Фахруддина Али Сафия “Адаб ул-асхаб” анализируется в контексте исламской этической системы и современной социальной культуры. В исследовании изучаются исторические, религиозные, нравственные и философские основы просьбы о разрешении, а также подчеркивается её актуальность в современном обществе.

Ключевые слова: разрешение, этика, уважение, личное пространство, достоинство, духовность, этикет, исламская этика, безопасность, стабильность.

KIRISH. Islom axloqiy tizimida shaxsiy hayot daxlsizligini ta’minalash va ijtimoiy aloqalarni tartibga solishda ijozat so‘rash odobi muhim o‘rin egallaydi. Qur’oni Karimda va hadisiy manbalarda bu odobning ijtimoiy va axloqiy ahamiyati keng yoritilgan. Faxruddin Ali Safiy tomonidan yozilgan “Odob ul-as’hob” (“Do’stlarning odoblari”) asarida ham, ushbu axloqiy masalaga chuqur e’tibor

qaratilgan. Asar Sharq axloqshunoslik merosining muhim namunalaridan biri bo‘lib, shaxslararo aloqalarda halollik, hurmat, hayo va ijozatga asoslangan muloqot madaniyatini targ‘ib etadi.

Tadqiqotda ilmiy-falsafiy, ijtimoiy-axloqiy tahlil, matnshunoslik uslubidan foydalanildi. Asosiy manba sifatida Ali Safiyning “Odab ul-as’hob”¹ asari tahlil etildi. Qo‘srimcha tarzda Ash-Shifo²,

¹ فخرالدين على صفي. ادب الأصحاب (آداب دوستان). (مترجم: سيد عبدالله نقشبendi. - انتشارات خواجہ عبدالله انصاری، ۱۳۹۰ هجری شمسی) ۲۰۱۱ میلادی۔ صفحہ ۵۱۴۔

² عیاض بن موسی. الشفاء بتعريف حقوق المصطفى. - القاهرة: دار الكتب العلمية، بدون تاريخ.

<https://orcid.org/0009-0002-6968-7253>
e-mail:
oriftorabayev@gmail.com

Sharh as-Sunna³ va Qur’oni Karim oyatlari hamda hadislar asos qilib olindi. Maqolada qadimiy axloqiy tamoyillar bilan zamonaviy madaniyat normalari qiyosiy jihatdan tahlil qilindi.

ASOSIY QISM. Ijozat so‘rash qadimiy islomiy axloqning ajralmas qismidir. Ali Safiyning asarida ta‘kidlanishicha, “Sahobalar hech qachon iznsiz begona uyga kirmaganlar, avval salom berib, keyin ijozat so‘raganlar”⁴. Bu o‘z-o‘zidan inson shaxsiy hayoti va daxlsizligiga hurmat ifodasidir. Ijozat – faqat ruxsat emas, balki axloqiy mezondir. Islomiy axloqiy tizimda ijozat — bu boshqa kishining haqqiga hurmat ko‘rsatish, ijtimoiy chegaralarni anglash, andisha va hayo timsoli hisoblanadi. Ba’zan zamonaviy jamiyatda bu prinsip buzilish holatlariga guvoh bo‘lamiz. Bugungi davrda shaxsiy makon (uy, telefon, internet, suhbat)ga ijozatsiz aralashish holatlari jamiyatda axloqiy tanazzul ko‘rinishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ali Safiy ijozatning nozik jihatlarini qayd etgan:

1. “Teshikdan qarash” yoki “eshikni ochish” — joiz emasligi (Sharh as-Sunna);
2. Ijozat bermaslik haq-huquq ekanligi;
3. Ijozat so‘rashda so‘z bilan yoki ovoz chiqarish (masalan, yo‘talish, tasbeh aytish) orqali muloyimlik bilan amalga oshirilishi kerakligi⁵.

Ushbu tadqiqot natijalariga ko‘ra, ijozat madaniyati Islom axloqiy merosining muhim tamoyili bo‘lib, u nafaqat diniy-axloqiy tizimda, balki keng ijtimoiy madaniyatda shaxsiy daxlsizlik, hurmat va o‘zaro ishonchning asosiy ifodalaridan biri sifatida qaraladi. Ali Safiy asari asosida olib borilgan tahlil quyidagi asosiy xulosalarni ko‘rsatdi:

1. Ijozat so‘rash – shaxsiy hududni tan olish tamoyilidir. Asarida ijozatni uyga kirishdagi birinchi shart sifatida ta‘riflaydi. Bu nafaqat tashqi odobning ifodasi, balki insonning ichki makoniga, shaxsiy hayotiga tajovuz qilmaslikka asoslangan aksilogik qadriyat ekanligiga e’tibor qaratilgan. Islom dinida bu tamoyil Qur’oni Karimning Nur surasi 27–28-oyatlarida bevosita taqiqqa asoslangan: “Ey mo ‘minlar! Uylarga egalari ruxsat

bermaguncha kirmanglar...”

6

Islomiy tafakkurda ijozat so‘rash faqatgina ruxsat olish emas, balki boshqa insonning erkinligini tan olish, uning makonini, xonodonini, hatto holatini inobatga olish demakdir. Bu tamoyil, shubhasiz, axloqiy o‘zlikning shakllanganligini bildiradi. Ali Safiyning ifodalarida, bu odob nafaqat tashqi amaliyot, balki ichki fazilat sifatida ko‘zga tashlanadi. Chunki har qanday jamiyatda odob, andisha, hurmat tushunchalari ijtimoiy barqarorlikning asosiy omilidir.

Bugungi zamonda esa bu qadriyatlar ko‘pincha yo‘qolib bormoqda: kishilar bir-birining shaxsiy hayotiga aralashadi, onlayn tarmoqlarda ruxsatsiz ma‘lumotlar tarqatiladi, yaqin kishilarning telefon yoki xabarlarini o‘qish holatlari odatiy holga aylanmoqda. Bu esa, axloqiy inqirozning alomatlaridan biridir. Ali Safiyning ijozatga doir qarashlari bizga ushbu muammoni hal qilish uchun qadimiy, ammo hayotiy yondashuvni taklif qiladi.

2. Ijozat so‘rash va salomlashish tartibi ijtimoiy muloqotning axloqiy strukturasi sifatida namoyon bo‘ladi. Sahobalar Rasulullohning huzurlariga kelganlarida eshik oldida turib salom berishar, keyin ijozat so‘rardilar. Bu tartib avval salom, so‘ng ruxsat so‘rash, keyin kirish.

Bu tartib jamiyatda hurmat, kamtarlik, ijtimoiy me’yor va odob mezonlarining chuqr ildiz otganini ko‘rsatadi.

3. Ijozat bermaslik – inson huquqidir. Faxriddin Ali Safiy asarida uy egasining kimadir ruxsat bermasligi yoki sukut qilish orqali kirishni rad etishi mumkinligi e’tirof etiladi. Bu esa, insonning ixtiyoriga hurmat tamoyilini tasdiqlaydi. Uy egasi o‘z hududiga kimni kiritishini o‘zi belgilaydi. Zamonaviy falsafiy yondashuvlarda ijozat bermaslik faqat tashqi huquqiy harakat emas, balki shaxsiy erkinlik va ong erkinligini ifoda etuvchi ontologik huquq sifatida qaraladi. Bu, masalan, G.Lokkning “Shaxsiy mulk daxlsizligi”⁷ g‘oyasida aniq ifodasini topadi. Inson o‘zining tanasiga, mulkiga, makoniga egalik qiladi va unga bo‘lgan har qanday aralashuv — u rozi bo‘lmasa —

³ البرهاري. شرح السنة. - الرياض: مكتبة المعرفة، بدون تاريخ.

⁴ فخرالدين على صفي. ادب الأصحاب (آداب دوستان). (مترجم: سيد عبدالله نقشبندى. - انتشارات خواجہ عبداللہ انصاری، ۱۳۹۰ هجری شمسی) (۲۰۱۱) میلادی (۔)- ص ۲۱.

⁵ فخرالدين على صفي. ادب الأصحاب (آداب دوستان). (مترجم: سید عبدالله نقشبندى. - انتشارات خواجہ عبداللہ انصاری، ۱۳۹۰ هجری شمسی) (۲۰۱۱) میلادی (۔)- ص ۲۱.

⁶ Qur’oni Karim. *Tafsir Hilol*. Tarjimon va sharhllovchi: Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. – Toshkent: Hilol nashriyoti, 2013.

⁷ Locke J. *Two Treatises of Government*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988 (original 1689).

axloqiy zo'ravonlik sifatida talqin qilinadi. Shu sababli, ijozat bermaslik faqat qarshilik emas, balki insonning axloqiy, ijtimoiy va huquqiy o'zligini saqlab qolish shaklidir. Bu jihatdan qaralganda, Ali Safiy o'z davridan ancha oldinda bo'lgan — u ijozat bermaslikni "qusur" emas, balki inson sha'nini himoya qiluvchi fazilat sifatida ko'rsatgan. Bu tamoyil bugungi demokratiya va inson huquqlari nazariyalariga ham mos keladi.

4. Ijozatsiz qarash, teshikdan kuzatish, eshikni ochish – axloqiy jinoyat sifatida baholanadi. Bu jihat "Sharh as-Sunna"da keltiriladi. Faxriddin Ali Safiy tafakkurida bunday harakatlar inson sha'niga tajovuz deb qaraladi. Bu, ayniqsa, bugungi axborot texnologiyalari zamonida dolzarb hisoblanadi. Birovning telefoniga qarash, ijtimoiy tarmoq akkauntlariga ruxsatsiz kirish, roziliksiz suratga olish yoki joylashtirish, hammasi ijozat prinsipiga zid hisoblanadi. Zamonaviy etikada "ijozatsiz qarash" oddiy xatti-harakat emas, balki insonning shaxsiy muqaddasligiga tajovuz sifatida baholanadi. Bu fikr G. Agambenning "Shaxsiy holatning ochilishi"⁸, M. Fuko va Z. Baumanlarning "Nazorat jamiyat"⁹ haqidagi nazariyalarida chuqr talqin etilgan. Ularga ko'ra, qarash – bu faqat ko'z bilan kuzatish emas, balki boshqarish, nazorat qilish va ta'sir o'tkazish vositasidir. Ijozatsiz qarash – bu shaxsga nisbatan "men sendan ustunman" degan axloqiy agressiyaning ifodasıdır.

Ali Safiy asarida keltirilgan "teshikdan qarash" tushunchasi bugungi raqamli zamonda kiber-gazandalar, ya'ni roziliksiz ma'lumot yig'uvchilar, iznsiz kameralar, tarmoqlar orqali kuzatuvlar, "digital voyeurism" (raqamli kuzatuvparastlik) bilan aynan hamohangdir. Shuning uchun, ijozatga asoslanmagan qarash – bu shaxsiy suverenitetga tahdid soluvchi zamonaviy etik muammo sifatida ham talqin qilinmoqda.

4. Ijozat so'rashda muloyimlik va hayolilik shart qilib qo'yiladi. Faqat "Kirish mumkinmi?" deb so'rash emas, balki "Ovoz chiqarish (yo'talish, tasbeh aytish), eshikni sekin taqillatish, eshik oldida orqaga burilib kutish kabi holatlar ham odobli muomala sifatida talqin

qilinadi"¹⁰. Bu nafaqat tashqi odob, balki insonning ichki axloqiy holatini – nafislik, muloyimlik, andisha, shaxsga hurmatni ko'rsatadi.

XULOSA. Ali Safiy asaridagi ijozat odobi islomiy etikada yuksak ijtimoiy va axloqiy qadriyat sifatida qaralgan bo'lib, u zamonaviy jamiyatda ham dolzarb ahamiyatga ega. Ijozat so'rash – bu faqat odob emas, balki ma'naviy xavfsizlik, inson sha'ni, shaxsiy makon daxlsizligi va ijtimoiy muvozanat kafolati sifatida namoyon bo'ladi. Ali Safiyning "Odob ul-as'hob" asarida bayon etilgan ijozat odobi g'oyat chuqr ijtimoiy-falsafiy ma'no kasb etadi. Bu tamoyil shaxsiy makon daxlsizligi, axloqiy iffat, hurmat, madaniyat va jamiyat barqarorligi kabi turli darajalarda ishlovchi axloqiy asos bo'lib xizmat qiladi. Bugungi globallashgan va raqamli erkinlik sharoitida bu qadriyatlar yangicha kontekstda yangidan o'rganilishi va tatbiq qilinishi lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- فخرالدین علی صفی. ادب الأصحاب (آداب دوستان). مترجم: سید عبدالله نقشبندی. – انتشارات خواجه عبدالله انصاری، ۱۳۹۰ هجری شمسی (۲۰۱۱ میلادی). – صفحه ۵۱۴.
- Qur'oni Karim. *Tafsir Hivil*. Tarjimon va sharhlovchi: Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. – Toshkent: Hivil nashriyoti, 2013.
 - Al-G'azzoliy. *Ihyo Ulum ad-Din* (Dinning tiriltiruvchi ilmlari). – Bayrut: Dar al-Fikr, 1997. – 4 jild.
 - Al-Farobi. *Fozil shahar ahli*. Tarjima va sharh: A.Qayumov. – Toshkent: O'zbekiston, 1993. – 160 b.
 - Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston – adolatli jamiyat sari*. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021. – 416 b.
 - Alimov R.A. *Ma'naviyat asoslari: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2016. – 304 b.
 - Saidov A.X. *Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi sharhi*. – Toshkent: Adolat, 2012. – 232 b.

⁸ Agamben G. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. – Stanford: Stanford University Press, 1998.

⁹ Foucault M. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. – New York: Vintage Books, 1995.

¹⁰ فخرالدین علی صفی. ادب الأصحاب (آداب دوستان). مترجم: سید عبدالله نقشبندی. – انتشارات خواجه عبدالله انصاری، ۱۳۹۰ هجری شمسی (۲۰۱۱ میلادی). – ص ۲۱.